

Maitse- ja ravimtaimed, aiaviljad ja talulilled:

Talulilled:

- **Laialehine kellukas** (*Campanula latifolia*) 'Alba' – valgeõieline kellukas, kes tähistab põliseid mõisaid ja talukohti,
- **Laialehine kellukas** (*Campanula latifolia*) - kodumaine sinine,
- **Koerapöörirohhi** (*Hyoscyamus niger*) see Kunksmoori võlurohi, millest saab elustavat auru keeta :),
- **Kosmos** (*Cosmos bipinnatus*) 'Erna' – pärit Viljandimaa memmelt – hetkel otsas
- **Kukekannus** (*Delphinium*) 'Roosu Mari sinine' Saaremaa pärandsort,
- **Kurekell** (*Aquilegia*) 'Karula segu',
- **Lillhernes** (*Lathyrus odoratus*) roosa- ja valgeõieliste segu,
- **Lõvilõug** (*Antirrhinum majus*) 'Karula segu', – hetkel otsas
- **Vanaema aia moon** ehk pojengiõieline unimagun (*Papaver somniferum Paeoniflorum*) 'Punane pojeng' Saaremaa pärandsort,
- **Ogakurk** (*Echinocystis lobata*) saadud Piirissaarelt 2018, kange ronija, ilusa valgevahuse hurmavalt lõhnava õiekuhjaga ja veidrate nuustikut meenutavate viljadega, Lätis on mõnel pool muutunud invasiivseks,
- **Kõrge peiulill** (*Tagetes erecta*) kollaste ja oranžide õitega segu,
- **Madal peiulill** (*Tagetes patula*) kirjuõieline 'Karmen',
- **Pitsiline peiulill** (*Tagetes tenuifolia*) kollaste ja oranžide õitega segu – hetkel otsas
- **Läikiv peiulill** (*Tagetes lucida*) ehk mehhiko estragon, iluks ja toiduks,
- **Karvane päevakübar** (*Rudbeckia hirta*),
- **Rukkilill** (*Centaurea cyanus*) see kõige tavalisem sinine Eesti rahvuslill, – hetkel otsas
- **Püsirukkilill** ehk mägijumikas (*Centaurea montana*),
- **Rõngaslill** (*Lavatera thuringiaca*) roosaõieline püsik, kes sobib igat taluaeda kaunistama,
- **Sinilatv** (*Polemonium caeruleum*) 'Alba' - valge,
- **Verev sõrmkübar** (*Digitalis purpurea*) kaheaastane põline aia ilu,
- **Talinelk** (*Dianthus barbatus*) 'Mäekonnu punane',
- **Talinelk** (*Dianthus barbatus*) 'Mäekonnu must',
- **Talinelk** (*Dianthus barbatus*) 'Karula segu',
- **Teleekia** (*Telekia speciosa*),
- **Tokkroos** (*Alcea rosea*) 'Prantsusmaa roosa',
- **Tokkroos** (*Alcea rosea*) 'Mooste punane',
- **Tulinelk** (*Lychnis chalcedonica*) – Võrumaal - Pallav armastus,
- **Vereurmarohhi** (*Chelidonium majus*)

Vanaema aia maitse-, ravim- ja toidutaimed:

- **Artišokk** (*Cynara scolymus*) 'Provansi roheline'
- **Aedmalts** ehk põhjamaa spinat (*Atriplex hortensis*) 'Verev',

- **Aniisi-hiidiisop** (*Agastache foeniculum*), '**Golden Jubilee**' kuldse lehestiku ja violetsete õitega aniisilõhna, -maitseiline kaunis meetaim, kes meelitab aeda hordides tolmeldajaid, võimas maitse- ja ravimtaim,
- **Basiilik** (*Ocimum basilicum*) '**Genova**' – Parim basiilik pesto ja kõiksugu toitude tarvis, kus basiilikuta ei saa hakkama – hetkel otsas
- **Basiilik** (*Ocimum basilicum*) '**Toskana**' – helerohelise krässus lehestikuga, dekoratiivne ja maitsev,
- **Põõsasbasiilik** (*Ocimum gratissimum*) '**Minette**' – Kreeka basiilik, hea basiiliku lõhna ja maitsega, kasvatab ilusa ümara põõsa, sobib hästi ka potis, rõdukastis või lillepeenras kasvatamiseks,
- **Sidrunbasiilik** (*Ocimum basilicum*) '**Sidrun**' – tugeva sidruni maitse ja lõhnaga basiilik, soovitan sidrunhoolikutele,
- **Kaneelbasiilik** (*Ocimum basilicum*) '**Kaneel**' – aromaadne basiilik tee ja vee maitsestamiseks ning peenra kaunistamiseks,
- **Iisop** (*Hyssopus officinalis*), kohvi asemel joo parem iisopi ja naistepuna segu teed või maitsesta noorte iisopi lehtedega aiaviljavokk või tallepraad, mesilastele meeldib eriti valgeõieline iisop, kellel kordades rohkem õisi, sobib asendama rosmariini, kes meil talvituda ei taha ja asenda roosiaia püगतud pukspuuhekid hoopis talvekindlamate iisopihekkidega, minu lemmik,
- **Mauri kassinaeris** (*Malva mauritiana*) – see, kelle õitest saab sinist teed,
- **Kikkaputk** (*Angelica archangelica*) – vana hea võlutaim saja häda vastu, nii toiduks, iluks kui ka raviks, ergutab seedimist ja naistel seksuaalelu, lõõgastab ja annab hää une, mitmeaastane taim, seemned vajavad parimaks idanemiseks läbikülmumist, mõistlik külvata kas sügisel või talikülvina,
- **Koirohi** (*Artemisia absinthium*) '**Muhu**' - kuivatatult meetarvikute, villase lõnga ja villasokkide parim kaitse või siis valmistada ise seedimist soodustav absint või ohjab aias kahjureid,
- **Koriander** (*Coriandrum sativum*) - Gruusia ja Mehhiko köögi lahutamatu osa, annab isekülvi, kasurite lemmik,
- **Kurgirohi** (*Borago officinalis*) – selle taime leiab igast vanast aiast, lehed sobivad hästi salatitesse ja helesinised õied kookide kaunistuseks, meetaim,
- **Köömen** (*Carum carvi*) – meie oma Karula mägede vahelt korjatud, parimate omadustega köömen Euroopas, leiva sisse, köömetee, hää seedimisele,
- **Lavendel** (*Lavandula angustifolia*), ainuke Eestis talvituv lavendliliik, roosipeenrasse, kuivatatult riidekappi lõhnastama ja tuhat muud kasutusvõimalust või lihtsalt mesilindudele, – hetkel otsas
- **Leeskputk** ehk taliseller (*Levisticum officinale*) – kõikide puljongite ema, varakevadine esimene tärkaja, kogu taim on söödav ja kasulik – juured, lehed, õied, seemned, kuivatatud lehti kasutada kasvõi praekartuli maitsestamiseks, rahvapärimestes on hoidnud ussid (rästikud) majast eemal ja kuna juured pole mügridele-hiirtele maitsvad, siis istuta noored viljapuud koos paari noore leeskputkega,

- **Mahorkatubakas** (*Nicotiana rustica*) – kahjurite ohjamiseks, julgemad võivad ka suitsetamiseks pruukida,
- **Sidrunmeliss** (*Melissa officinalis*) teetaim mida võib lõpmatult juua, mesilaste ja teiste aiakasurite lemmik,
- **Aed-Mustjuur** (*Scorzonera hispanica*) ‘**Tuplex**’
- **Mungaliil** ehk kress (*Tropaeolum majus*), kogu taim on söödav, lehed õied ja seemned. Puhkemata õiepungad on samaväärsed kappari seemnetega – hetkel otsas
- **Nuikapsas**
- **Lõhnav neitsikummel** ehk lõhnav püreeter (*Tanacetum parthenium*) ‘Kuldne’, loodusaia abimees number üks haiguste ja kahjurite ohjamisel, ilu pealekauba, annab isekülvi,
- **Naistenõges** (*Nepeta cataria*) - mõnel pool kutsutakse ka harilikuks melissiks, kasside lemmik, parima tee saab enne õide puhkemist,
- **Liht-naistepuna** (*Hypericum perforatum*), no ei ole teist nii võimast ravimtaime meil siin kasvamas, leevenda oma eestlaslikku kurvameelsust paarinädalase naistepunateega, põletikuvastane, leevendab vanaemaks saamise vaevusi, niisama uisapäisa ära tarbi – hetkel otsas
- **Söögipeet** (*Beta vulgaris*) ‘Siiru-Viiru’ ehk ‘Chioggia’ – hetkel otsas
- **Pastinaak** (*Pastinaca sativa*) – porgandi taoline valge ja äärmiselt vastupidav ning tervislik juurikas meie vanavanaemade aias enne porgandit.
- **Petersell** (*Petroselinum crispum*), chimichurri põhiline koostisosa ja selleta juba head Argentiina viisil röstitud veiseliha ei söö,
- **Käharpetersell** (*Petroselinum crispum*) ‘Astra’, kaunis ja maitsev,
- **Mägi-piparrohi** (*Satureja montana*), Vahemere äärne püsik maitsetaim, minu lemmik, sobib asendama musta pipart, puista teda praemunale või keeduubadele, kuivatades saavutab parimad omadused – hetkel otsas
- **Aed-Piimjuur** (*Tragopogon porrifolius*)
- **Portulak** (*Portulaca oleracea*) – ‘Kuldne’, supertoit, parim üheaastane lihtsalt kasvatatav söödav taim aias, lehed ja varred maitsevad erinevalt, viimased pisut hapukad nagu oblikad, sobivad süüa värskelt, praetult, keedetult, hapendatult, jne,
- **Pune** (*Origanum vulgare*) oregano ehk vorstirohi, üks väheseid väärt maitsetaimi meie enda kodusest loodusest, kõik hääd tervistavad omadused pälekauba, ükski õige pitsa ei vääri ilma temata oma nime,
- **Kreeka pune** ehk karvane pune (*Origanum vulgare hirtum*), kangem variant tõelistele pune sõpradele, – hetkel otsas
- **Rebashein** ehk amarant (*Amaranthus cruentus*) ‘Punane piik’, noored taimed ja seemned toiduks, seemned on kaunid nagu mustad pärlid, lihtne kasvatada ja väga kasulikud ning toitvad seemned,
- **Rukola** (*Eruca vesicaria*)
- **Ruut** (*Ruta graveolens*), sinakate lehtedega tugevamaitseline ürt, kasutatakse veinide, lambaliha ja juustude-kohupiima maitsestamiseks, Leedu rahvuslill ja vanaaja

aborditaim, rasedatele ei soovita kohe kindlasti, kaunis, kasulik ja ohtlik nagu paljud kasulikud taimed,

- **Saialill** (*Calendula officinalis*) – ei puudu ühestki vanast aiast, lihtne kasvatada ja kasutada,
- **Salat** (*Lactuca sativa*) – vana hea eestiaegne, annab ohtralt isekülvi, kui vaid lased õitsema minna,
- **Salvei** (*Salvia officinalis*), miks peaksid surema, kui su aias kasvab salvei? Tee leevendab vanaemaks saamise vaevusi, annab särtsu ahjuköögiviljadele, kaunistab aeda ning hinge,
- **Sarepta sinep** (*Brassica juncea*) '**Suur punane**' - Sarepta sinep on naeri ja musta sinepi looduslik ristand, kiire kasvuga, kange sinepi maitsega lehed ja seemned,
- **Juursigur** (*Cichorium intybus var. sativum*) 2-aastane taim, esimese aasta juurt kasutatakse kohvi asemel ja dieettoitudes, väga hea meetaim.
- **Spinat** (*Spinacia oleracea*) Kahekojalised taimed, kelle emastaimed on leherohkemad ja köögiviljana isastaimedest väärtuslikumad, lühikese kasvuajaga pikapäevataim, sobivaim temperatuur 15°C, taluvad külma kuni –6°C. Seemnete idanevus säilib 3-4 aastat. Tärkamisest koristamiseni 20-40 päeva, külvatakse varakevadel ja sügisel. Toiduks noored lehed, toorelt salatina, keedetult supina, püreena, hautatult, mahlana ning pulbrina. Sisaldab palju kasulikke aineid - kaaliumi, magneesiumi, fosforit, kaltsiumi, rauda ja joodi.
- **Südamerohi** (*Leonurus cardiaca*), kodumaine hää une taim, 10 korda parem, kui palderjan, ei tekita sõltuvust, rahustisõitlaste, paanitsejate ning unetute esmaabikapitaim, võimas aiavallutaja ja uhke kõrge taim sinu aia iluks ja kasuks, sobib hästi eraldi puhmana kasvama,
- **Siilkübar** ehk punane päevakübar (*Echinacea purpurea*) – terviseks ja iluks, õitest ja juurtest saab ise immuunsust turgutavat tinktuuri teha,
- **Till** (*Anethum graveolens*) – kasvab mis mühin ja annab ohtralt isekülvi ka neil, kel till üldse ei edene, aromaadne, parim kurkide hapendamiseks,
- **Tondipea** (*Dracocephalum moldavica*) – hetkel otsas
- **Üheksavägine** (*Verbascum thapsus*) taim igaks elujuhtumiks, tervendav tee ja kasuks aia kasuritele,

Sibulad ja teised laugud:

- **Egiptuse jalutav sibul ehk rindeline sibul** (*Allium xproliferum*)– hetkel otsas
- **Taliküüslauk** (*Allium sativum*) '**Lindora**' – 1 aasta seeme, hea hoolitsuse ja valiku korral kasvavad 3 aastaga väga võimsad küüslaugud, esimesed küüslaugud ostsime paarkümmend aastat tagasi koos emaga Lindora laadalt, valisime välja müüjamemme, kel olid kõige suuremad ja ilusamad küüslaugud. Maha tuleb panna sügisel või kevadel esimesel võimalusel, seniks hoida jahedas ja kuivas.
- **Talisibul** (*Allium fistulosum*), kui sul on aias talisibul, siis pole vaja kevadel rohelist sibulat ajatada vaid lihtsalt mine ja korja, teise saagi annab hilissügisel, paari-kolme aasta tagant vajab uuesti külvamist, muidu kipub väga õitsema,

- **Saaremaa roosa pesasibul** (*Allium oschaninii*) – Ühest sibulast kasvab 4-15 sibulat, väga hea salatisibul, maitsetult hoopis magusamad, kui tavaline sibul, peenikesed pealsed suvi läbi, kasvatatakse nii sibula kui ka pealsete saamiseks, säilib väga hästi. Maha võib panna varakevadel ja miks ka mitte sügisel permapeenrasse. Putkub väga harva, seetõttu saab paljundada ainult sibulatega. Maha panekuks vali suuremad sibulad ja väiksemad söö ära. Minu sibulad on pärit Saaremaalt Kungla, Kärdu ja Kaunispe küladest. Pakis 10 sibulat, hind 5€. – hetkel otsas

Mais: Soovitan taimed ette kasvatada ja istutada välja peale öökülmade möödumist. Põllule külva mais mai keskel kui muld on soojenenud. Idanemiseks vajavad +25+28°C.

Külvisügavus on 5-7 sm. Külvid tasub katta, sest linnud võivad tärkavad taimed välja kiskuda ning ära süüa.

Mais armastab kasvada päikselises soojas kohas. Külva ja istuta ruuduna (mitte ühe pika reana), siis tolmlivad paremini ja saad suurema saagi. Seda seetõttu, et mais on risttolmliv taim. Tuulevaestel päevadel tasub õitsvaid maisitaimi raputada, et soodustada tolmlmist.

- **Maasikamais** (*Zea mays*) – ‘Srawberry’ mais, rubiinpunaste seemnetega, valminud tõlvik näeb välja nagu suur maasikas, seemnetest saab teha maitsvat valget popkorni, kõrgus 120 sm. Seemneid pakis umbes 40-60 tk, 5g. – hetkel otsas
- **Klaaspärlimais** (*Zea mays*) - ‘Glass gem’ väga ilus ja maitsev popkornmais. Taimed kasvavad 150-180 sm kõrgeks. Seemneid pakis umbes 40-50 tk, 5g.
- **Kirju mais** (*Zea mays*) – kollase punasekirjude seemnetega tõlvikud on väga ilusad, värvus säilib ka peale kuivatamist. Sobib hästi nii keetmiseks kui ka sügavkülmutamiseks. Taimed kasvavad 150-180 sm kõrgeks. 20-30 tk, 5g.